

کارکردهای امنیتی نماز در قرآن کریم و روایات*

چکیده ۱

امنیت پدیده‌ای فراگیر، شامل حوزه‌های فردی و اجتماعی است که عوامل تأمین‌کننده آن نیز متنوع هستند. نماز یکی از تکالیف مهم دینی است که پرسش از نقش کارکردهای آن در تولید امنیت از منظر قرآن کریم، سؤال کلیدی ما، در این پژوهش خواهد بود. این تحقیق با استفاده از روش کتابخانه‌ای، جمع‌آوری اطلاعات و استنباط از آیات و روایات مربوط به آثار و پیامدهای نماز، سه ویژگی عمده را برای نماز که بیانگر نقش امنیتی آن است، اثبات شده دانسته است: فراخوان به ترک گناه؛ احیای روح پرستش؛ اهدای آرامش به انسان. بر اساس چهارچوب نظری این پژوهش که رویکردی ایجابی اسلامی امنیت است، در این نوشتار به امنیت در دو حوزه روان‌شناختی فردی و اجتماعی توجه شده است. کارکردهای امنیتی نماز نیز با همین رویکرد در دو عرصه امور دنیوی و اخروی بررسی شده که با توجه به دو نگاه متفاوت قرآن کریم، درباره کارکردهای امنیتی نماز، دو کارکرد ایجابی و سلبی به اثبات رسیده است. در تعدادی از آیات، آثار ناشی از اهتمام و توجه به نماز، (کارکردهای ایجابی) و در برخی پیامدهای کوتاهی یا ترک این عبادت (پیامدهای امنیتی بی‌اعتنایی به نماز) بیان شده است. کلیدواژه‌ها: امنیت، نماز، قرآن، امنیت ایجابی، امنیت روانی، امنیت اجتماعی.

---

* تاریخ دریافت: ۱۳۹۳/۹/۲۱؛ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۳/۱۱/۲۵.

*** عضو هیئت علمی مؤسسه پژوهشی امام خمینی &.

*** دانش‌پژوه دوره دکتری مجتمع آموزش عالی فقه (نویسنده مسئول). (alielmy@yahoo.com).

نقش بسیار مهم امنیت در جوامع امروزی و محوریت آن در توسعه و برقراری عدالت به همراه نظم نوین، انکارناپذیر است. این امر اساسی، زیربنای همه فعالیت‌های انسانی و جوامع بشری به شمار رفته است؛ تا آنجا که بدون آن، هیچ خواسته‌ای میسر نیست. امنیت یکی از ویژگی‌های بهشت و مدینه فاضله است. امنیت، فضایی را فراهم می‌آورد تا هرکس بتواند کمالات خود را بروز دهد؛ اما انسان در معرض ناامنی‌های مختلف در تمام ابعاد و سطوح قرار دارد و دچار خطاهای گوناگونی می‌شود؛ بنابراین باید برای غلبه بر این ناامنی‌ها راهی را جست‌وجو کرد؛ لذا هیچ وسیله‌ای محکم‌تر از اتصال به خدا برای غلبه بر این ناامنی‌ها وجود ندارد. فضایل انسانی در بیش و نگرش قرآنی از راه بندگی و طاعت خداوند پدید می‌آید؛ به همین علت نماز بهترین نمود اطاعت است. حال این پرسش اساسی مطرح می‌شود که نماز چه کارکردهای امنیتی می‌تواند داشته باشد؟ در این پژوهش با تکیه بر آیات قرآن کریم و روایات در جست‌وجوی پاسخ آن خواهیم بود. نماز بهترین عامل برای هدایت جامعه به سمت آرامش و تهذیب اخلاقی و تعالی روحی و معنوی است. نماز بدین لحاظ تأثیر دو جانبه دارد: هم باعث ایجاد ارتباط مستحکم بین بندگان و خداوند متعال است و هم موجب تولید امنیت جامع می‌شود؛ اما ناگفته نماند که نمازی امنیت‌آور است که عاشقانه اقامه شود.

۱. امنیت

۱-۱. معنای لغوی: «والامن ضد الخوف» و ابن سیده: «الامن نقيض الخوف» (ابن منظور، همان: ۲۱). ترس و هراس از کسی نداشتن (ازهری، معجم تهذیب اللغه ۱۴۲۲: ۲۰۹)؛ همچنین امنیت از ریشه امن به معنای «طمأنینه النفس» و زوال خوف به معنای آرامش درونی و از بین رفتن دلهره است (راغب اصفهانی، همان: ۹۰)

۱-۲. معنای اصطلاحی: با در نظر گرفتن کثرت و تنوع تعاریف امنیت و با توجه به قرآنی بودن این پژوهش، تعریف اصطلاحی مختار، گفتمان ایجابی امنیت با رویکردی اسلامی و توحیدی است.

در گفتمان ایجابی، نبود تهدید شرط لازم برای امنیت است؛ اما شرط کافی نیست. در این دیدگاه، امنیت از وجود نسبت متعادل بین دو مؤلفه خواسته‌ها و داشته‌هاست؛ یعنی: امنیت با رضایت هم ارتباط دارد. تهدیدها در این نگاه از جنس نرم‌افزاری و مجازی‌اند (مرادیان، تهدید و امنیت ۱۳۸۸: ۱۳۹). از اصول مؤثر و مهم در این‌گونه تحلیل در گفتمان اسلامی می‌توان به توحید، ایمان، ولایت و سعادت اشاره کرد.

با دقت در تعریف‌هایی که از امنیت ایجابی مطرح شد، می‌توان دریافت که این نوع امنیت بیشتر از برون‌گرایی درون‌نگراست و تأکید بر جنبه نرم‌افزاری قدرت است، نه سخت‌افزاری. این پژوهش در بیان تحلیل و کاوش گفتمان ایجابی امنیت با رویکرد اسلامی نیست؛ لذا به همین مقدار از تعریف، بیان و ذکر مؤلفه‌ها و اصول امنیت با این نوع از گفتمان، بسنده می‌کنیم.

۲. عمده نظریه‌های امنیت

از مجموع نظریه‌های مختلف و گاه متعارض در موضوع امنیت مانند واقع‌گرایی، آرمان‌گرایی، لیبرالیستی، مکتب کپنهاک، مطالعات امنیتی جهان سوم و...؛ (عبدالله‌خانی، نظریه‌های امنیت ۱۳۸۹، ۵۹) و اعم از سنتی، مدرن و پست مدرن می‌توان دو نظریه را بررسی کرد:

۲-۱. سلبی: در این نظریه، امنیت جنبه سلبی دارد و با نبود عامل دیگری به نام «تهدید» تعریف می‌شود و شاخصه آن تأکید بر بعد نظامی در مقام تحلیل وضعیت امنیتی است. راهبرد اصلی در این رویکرد امنیتی، افزایش توان نظامی برای مقابله دشمنان است (نویدینا، امنیت اجتماعی ۱۳۸۸: ۲۶).

۲-۲. ایجابی: این نظریه اعتقاد دارد که امنیت، ماهیتی تأسیسی دارد و باید جامعه را به سطح مقبولی از اطمینان رسانید تا بتواند منافع خود را تحصیل و پاسداری کند (آقا مهدوی و قانع، همان: ۹۷)؛ همچنین «رضایت» مفهوم محوری است که در این گفتمان از آن بهره‌برداری و امنیت به واسطه آن تعریف می‌شود؛ بدین صورت که امنیت وضعیتی است که در آن بین خواسته‌های بازیگران و کارویژه‌های نظام حاکم، نسبتی متعادل وجود دارد (پوراحمدی و همکاران، اسلام و روابط بین‌الملل ۱۳۸۹: ۲۹۲).

۲-۲-۱. ایجابی اسلامی: به جهت ارتباط موضوع مورد نظر در خصوص پیوند دو مؤلفه نماز و امنیت در رویکرد اسلامی آن، ضرورت آشنایی اجمالی با نظریه مورد نظر بدیهی است؛ لذا توضیح و تبیین مختصری در این زمینه، بیان می‌شود.

این نظریه به ابتکار «اصغر افتخاری» در قالب سه آموزه اصلی تبیین می‌شود: ۱. استقرار و استمرار امنیت در جامعه بین‌المللی، اقتضای نفی روحیه «برتری‌خواهی» را دارد. ۲. گسترش و ثبات امنیت در جامعه بین‌المللی، اقتضای نفی «استثناگرایی» در تعریف حقوق بازیگران را نتیجه می‌دهد. ۳. استقرار و استمرار امنیت بین‌المللی، اقتضای التزام به «سعادت انسانی» در گستره جامعه بین‌المللی را دارد (همان: ۳۰۱). رویکرد اسلامی به نظریه ایجابی امنیت، مشتمل بر سه رکن کلیدی است: الف. نفی روحیه برتری‌جویی: مستلزم گسترش و استمرار توسعه ارزش‌محور با شاخصه‌های اسلامی در تمامی عرصه‌ها که یکی سیاست‌های مهم و راهبردهای کلان مدیریت دینی برای تحقق آرمان‌های انبیا و سعادت جامعه بشری است، به ویژه در حوزه امنیت است؛ ب. نفی استثناگرایی: در صدد ایجاد امنیت همه‌جانبه پایدار در جامعه است که با محوریت عدالت اسلامی صورت می‌پذیرد و بستر اجتماع عرصه مناسبی برای رشد استعدادهاست و زمینه چپاول از گروه‌های زیاده‌خواه سلب می‌شود و فقر، تباهی و فساد ریشه‌کن می‌شود؛ ج. سعادت انسانی: یکی از دغدغه‌های اسلام است که با چندین سازوکار محقق می‌شود: ۱. تشکیل جامعه بین‌المللی بر محور توحید و خداپرستی؛ ۲. ظهور و بروز حکومت مهدوی بر پایه قوانین جهان شمول قرآن؛ ۳. توزیع عادلانه ثروت‌های مادی و معنوی و ...

۳. چهارچوب نظری

در این مقاله امنیت ایجابی به حیث چهارچوب نظری اتخاذ شده است؛ زیرا با توجه به تحلیل محتوایی آیات راجع به آثار و پیامدهای نماز، یک نوع رویکرد اسلامی و ایجابی امنیت اصطیاد می‌شود؛ به همین لحاظ، نحوه رابطه نماز و امنیت در اسلام، نصوص مذهبی و به ویژه در قرآن کریم و روایات از جایگاه بسیار مهمی برخوردار است. با توجه به اینکه یکی از ابعاد امنیت، بعد متافیزیکی و درونی امنیت است، نقش و جایگاه نماز در این باره کاملاً برجسته می‌شود؛ زیرا کاربست ویژه نماز، تولید امنیت در بسیاری از عرصه‌ها بوده و در این صورت جامعه اسلامی را به سمت یک امنیت پایدار همه‌جانبه سوق خواهد داد؛ لذا در زمینه چگونگی ارتباط وثیق میان این دو مؤلفه (نماز و امنیت) می‌توان این موضوع را در دو حالت و با تشکیل دو صورت منطقی، روشن کرد.

این موضوع و بیان این رابطه، با چهار آیه کلیدی و محوری صورت می‌گیرد:

۱. اَتْلُ مَا أُوْحِيَ إِلَيْكَ مِنَ الْكِتَابِ وَأَقِمِ الصَّلَاةَ إِنَّ الصَّلَاةَ تَنْهَىٰ عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَلَذِكْرُ اللَّهِ أَكْبَرُ (عنکبوت: ۴۵)؛ ای رسول ما آنچه را که از کتاب آسمانی قرآن بر تو وحی شد (بر خلق) تلاوت کن و نماز را به پادار که همانا نماز است که (اهل نماز را) از هر کار زشت و منکر باز می‌دارد و همانا ذکر خدا بزرگ‌تر است و خدا به هر چه کنید آگاه است.

یکی از عوامل محوری و کلیدی در تولید امنیت پایدار در جامعه اسلامی، نبود فحشا و ناپهنجاری‌های اجتماعی

است که نقش مهمی در کامیابی جامعه دینی دارد و این امر فقط با اقامه حقیقی نماز محقق نمی‌شود که ستون اصلی دین معرفی شده است.

۲. الَّذِينَ آمَنُوا وَ تَطْمَئِنُّ قُلُوبُهُمْ بِذِكْرِ اللَّهِ أَلَا بِذِكْرِ اللَّهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ (رعد: ۲۸)؛ آنها که ایمان آورده و دل‌هایشان به یاد خدا آرام می‌گیرد، آگاه باشید که تنها یاد خدا آرام‌بخش دل‌هاست.

۳. إِنِّي أَنَا اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا فَاعْبُدْنِي وَأَقِمِ الصَّلَاةَ لِذِكْرِي (طه: ۱۴)؛ منم خدای یکتا، هیچ خدایی جز من نیست. پس مرا (به یگانگی) پرست و نماز را مخصوصاً برای یاد من بپادار.

۴. وَمَنْ أَعْرَضَ عَنْ ذِكْرِي فَإِنَّ لَهُ مَعِيشَةً ضَنْكاً وَ نَحْشُرُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَعْمَى (طه: ۱۲۴)؛ و هر کس از یاد من اعراض کند همانا (در دنیا) معیشتش تنگ شود و روز قیامت نابینا محسورش کنیم.

آیات اول تا سوم، اشاره به ابعاد ایجابی امنیتی نماز و آیه چهارم، ناظر به وجوه سلبی امنیت (پیامدهای امنیتی بی‌اعتنایی به نماز) دارند.

الف. ابعاد ایجابی نماز

۱. الف. حالت اول از شکل اول از اشکال چهارگانه منطقی: از آیات «الصلوة ذکر الله»؛ «بذکر الله تطمئن القلوب» نتیجه می‌گیریم: بالصلوة تطمئن القلوب.

۲. الف. حالت دوم از شکل اول: «الصلوة من الله»؛ «من الله نهی عن الفحشاء و المنکر» نتیجه می‌دهد: الصلوة نهی عن الفحشاء و المنکر. نماز از جانب خداوند است و پروردگار فحشا و منکر را نهی کرده است؛ پس نماز، نهی از فحشا و منکر می‌کند.

ذکر یک نکته درباره آیه چهارم: در بعضی تفاسیر منظور از «ذکر»، ولایت امیرالمؤمنین × است (بحرانی، البرهان فی تفسیر القرآن ۱۴۱۹: ۱۹۴؛ فیض کاشانی، تفسیر صافی ۱۳۸۷: ۴۱۹؛ عروسی حویزی، تفسیر نور الثقلین ۱۴۲۲: ۴۴۴)؛ اما در کتب تفسیری دیگر به هدایت، توجه به خداوند و عبادت نیز معنی شده است (شریف کاشانی، ۱۴۲۳: ۲۸۶). می‌توان بیان کرد منظور از «ذکر» (ولایت امیرمؤمنان) بیان مصداق و مورد کامل است و در این معنا، منحصر نیست؛ چنان‌که به معنی عبادت و هدایت هم تفسیر شده است؛ می‌توان گفت یکی از مصادیق ذکر، نماز است؛ چون: وقتی مورد مخصص نبود، می‌توان تعمیم داد و شامل نماز هم می‌شود.

وقتی طبیعت نماز حالت بازدارندگی از منکرها و زشتی‌ها را دارد و باعث آرامش و اطمینان می‌شود و امنیت جامع را به دنبال دارد؛ پس لازمه آن این است که بی‌توجهی به نماز، ناامنی و اضطراب را نتیجه می‌دهد.

۴. کارکردهای ایجابی نماز

بازتاب‌ها و آثار برپاداشتن این فریضه الهی، تأثیری بسیار شگرف و وسیع در ایجاد زمینه و بسترسازی برای تولید انواع امنیت دارد.

۴-۱. امنیت دنیوی

پیامدهای اقامه نماز در گستره‌ای وسیع در زندگی مسلمانان به گونه‌ای است که در تار و پود حیات همه‌جانبه مؤمنین، مؤثر است و این عبادت سیاسی-اجتماعی مانند قطب‌نمایی سمت و سوی فعالیت‌های سازنده را مشخص می‌کند.

۴-۱-۱. امنیت اقتصادی

در این دسته از آیات، اقامه نماز با دو تعبیر ایتای زکات و انفاق به کار رفته است. در بیشتر موارد آیات شریفه، اقامه نماز با پرداخت زکات آمده است: «الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِالْغَيْبِ وَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَ مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ» (بقره: ۳)؛

کسانی که به غیب ایمان می‌آورند و نماز را اقامه می‌کنند و از آنچه روزیشان کردیم، انفاق می‌کنند». با توجه به این نگرش در حدیثی از امام صادق^ع می‌توان این مسئله را استنباط کرد (بحرانی، همان: ۱۲۱؛ عروسی حویزی، همان: ۲۶). در جامعه الهی در کنار اقامه نماز، خلأهای اقتصادی و نابسامانی‌های ناشی از آن با انفاق پر و مرتفع می‌شود (قرائتی، تفسیر نور ۱۳۷۶: ۴۵). در قرآن کریم، بحث اقامه نماز با پرداخت زکات و انفاق، پیوند ناگسستنی دارند و نشان می‌دهد که هر جا رابطه انسان‌ها با خداوند مطرح باشد، نباید از حال جامعه غافل شد. پرداخت زکات، خمس و انفاق، مانند صدقه و امور عام المنفعه، بهترین روش و سازوکار برای توزیع ثروت است که از این طریق، هم فاصله بین فقیر و غنی کاهش می‌یابد و هم عوارض ناشی از فقر و کمبودهای مالی در جامعه کاهش پیدا می‌کند و زمینه‌های فساد و تباهی از طریق رسیدگی به حال محرومان در جامعه از بین می‌رود. این دو امر مهم باید پیوسته صورت بگیرد و به صورت مقطعی نباشد: «و اوصانی بالصلوة و الزکاه ما دمت حیا» (مریم: ۳۱)؛ خداوند مرا به (اقامه) نماز و (پرداخت) زکات سفارش کرده، تا وقتی که زنده هستم.

۱-۱-۴. نماز جمعه و تجارت

{یا ایها الذین آمنوا اذا نودی للصلوة من یوم الجمعة فاسعوا الی ذکرالله وذروا البیع ذلکم خیر لکم ان کتم تعلمون ... (جمعه: ۹)}؛ ای اهل ایمان، زمانی که برای نماز جمعه دعوت شدید، به سوی ذکر خدا بشتابید و خرید و فروش را رها کنید، که این برای شما بهتر است اگر می‌دانستید.

در این آیه شریفه، خداوند به سبب منافع و مصالحی که مؤمنین و جامعه اسلامی در اقامه نماز جمعه دارند، سفارش به ترک خرید و فروش تا زمان به پایان رسیدن نماز جمعه می‌کند. در نماز جمعه، مسائل و امور مهم جامعه اسلامی و جهان اسلام مطرح می‌شود و نمازگزاران در جریان این امور قرار می‌گیرند و باعث می‌شود تا خرید و فروش، آگاهانه صورت بگیرد. با توجه به این امر امام صادق^ع به این نکته اشاره دارند (خانی و ریاضی، ترجمه بیان السعاده فی مقامات العباده ۱۳۷۲: ۱۶۹).

۲-۴. امنیت نظامی

یکی از کارکردهای قوای نظامی و انتظامی، نقش بی‌بدیل ایشان در بازدارندگی است که همچون سدی بسیار قوی در مقابله با تنش‌ها محسوب می‌شود؛ لذا قوای مسلح در صورت آراستگی به امور معنوی، توانمندی زیادی را در برخورد با مسائل دارا خواهند بود.

۱-۲-۴. ویژگی‌های مجاهدان

الذین ان مکناهم فی الارض اقاموا الصلوة و اتوا الزکاة و امرؤا بالمعروف و نهوا عن المنکر و لله عاقبة الامور (حج: ۴۱)؛ (مجاهدان) همان کسانی که هرگاه در زمین به آنها قدرت بخشیدیم، نماز را بر پا می‌دارند و زکات می‌دهند و امر به معروف و نهی از منکر می‌کنند و پایان همه کارها، از آن خداست.

در این آیه، خداوند یکی از شاخصه‌های رزمندگان در راه خدا را اقامه نماز و پرداخت زکات، بیان می‌کند. با توجه به گفتمان ایجابی امنیت که تأکیدش بر جنبه نرم افزاری قدرت و درون‌نگر است؛ لذا اقامه صلاة باعث تقویت روحیه و اراده و افزایش ایمان مبارزین و افزایش توان نظامی قوای مسلح و در نتیجه موجب افزایش ضریب امنیت نظامی می‌شود.

۳-۴. امنیت خانوادگی

خانواده مهم‌ترین کانون اثربخش و مؤثر برای انتقال تجربیات و باورها در عرصه‌های مختلف حیات اجتماعی و سیاسی است؛ به گونه‌ای که بازتاب‌های تربیت خانوادگی (مخرب یا سازنده) به سرعت در بستر جامعه مشاهده و

امواج آن یا منجر به بروز امنیت می‌شود یا به افزایش ناامنی فراگیر دامن می‌زند.

۱-۳-۴. امنیت روانی زنان

وَقَرْنَ فِي بُيُوتِكُنَّ وَلَا تَبَرَّجْنَ تَبَرُّجَ الْجَاهِلِيَّةِ الْأُولَىٰ وَأَقِمْنَ الصَّلَاةَ وَآتِينَ الزَّكَاةَ وَأَطِعْنَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ ... (احزاب: ۳۳)؛ و در خانه‌های خود بمانید و مانند دوران جاهلیت نخستین ظاهر نشوید و نماز را بر پا دارید و زکات را بپردازید و خدا و رسولش را اطاعت کنید ... .

در خانه ماندن زنان، خودنمایی نکردن، خود را به نامحرمان عرضه نکردن و با ناز و عشوه قدم نگذاشتن و اطاعت از خدا و رسول خدا| باعث حفظ ارزش، شخصیت و آرامش بانوان می‌شود و برای ایشان ناامنی روانی ایجاد نمی‌کند و در خانه ماندن و خودنمایی نکردن، منجر به وقار، تولید آرامش و امنیت در بانوان می‌شود که به گونه‌ای برگرفته از حدیث امام صادق^ع است (بحرانی، همان: ۴/ ۴۴۲)؛ با توجه به اینکه جمله «اقمن الصلوة» به جمله «قرن فی بیوتکن» عطف شده است و نماز نیز ذکر خداوند و اطمینان‌آور است؛ لذا این نتیجه به دست می‌آید: همچنان‌که سکون و قرار گرفتن زنان در منزل، تولید امنیت به ویژه امنیت روانی می‌کند؛ همچنین اقامه نماز که ذکر خداوند است و اطمینان بخش است هم می‌تواند امنیت‌زا باشد؛ یعنی: این دو نکته باعث امنیت روانی آنها و در نتیجه، حفظ امنیت خانواده می‌شود.

۲-۳-۴. امنیت خانواده در محل سکونت

رَبَّنَا إِنِّي أَسْكَنْتُ مِنْ ذُرِّيَّتِي بُوَادٍ غَيْرِ ذِي زَرْعٍ عِنْدَ بَيْتِكَ الْمُحَرَّمِ رَبَّنَا لِيَتَّقِيَوا الصَّلَاةَ فَاجْعَلْ أَفْئِدَةً مِنَ النَّاسِ تَهْوِي إِلَيْهِمْ وَارْزُقْهُمْ مِنَ الثَّمَرَاتِ لَعَلَّهُمْ يَشْكُرُونَ (ابراهيم: ۳۷)؛ خدایا، من بعضی از فرزندانم را در سرزمین بی‌آب و علفی، در کنار خانه‌ای که حرم توست، ساکن ساختم تا نماز را بر پا دارند، تو دل‌های گروهی از مردم را متوجه آنها ساز و از ثمرات به آنها روزی ده، شاید آنان شکر تو را به جا آورند.

حضرت ابراهیم خانواده خود را در سرزمینی (مکه) بی‌آب و علف رها کرد تا اینکه همسر و فرزندش اقامه نماز کنند و در این زمینه، حضرت دعا کرد که بار پروردگارا؛ قلوب مردم را به ایشان متوجه کن و به ایشان روزی بده! این مطلب برداشتی از حدیث امام باقر^ع است (شریف لاهیجی، تفسیر شریف لاهیجی ۱۳۷۳: ۲/ ۶۴۳). بین سکونت خانواده آن حضرت در سرزمینی خشک و دعای آن بزرگوار مبنی بر جلب توجه مردم به ایشان و استفاده از روزی‌های الهی نکته اساسی و محوری، اقامه نماز است؛ پس وقتی مردم از ایشان حمایت کردند و انواع روزی‌ها در اختیار آنها قرار گرفت، امنیت خانواده نبی خدا تأمین می‌شود؛ یعنی: اقامه صلاۀ و بندگی خداوند، توجه مردم و بهره‌مندی از نعمت‌های الهی را در بردارد که هر دو از مصادیق امنیت خانواده هستند.

۳-۳-۴. امنیت دنیوی و اخروی خانواده

وَ أَمْرٌ أَهْلَكَ بِالصَّلَاةِ وَاصْطَبِرْ عَلَيْهَا لَا نَسْأَلُكَ رِزْقًا نَحْنُ نَرْزُقُكَ وَالْعَاقِبَةُ لِلتَّقْوَى (طه: ۱۳۲)؛ و خانواده خود را امر به نماز کن و در آن پافشاری نما ما از تو روزی نمی‌خواهیم بلکه ما به تو روزی می‌دهیم و عاقبت نیکو برای پرهیزگاران است.

امر و سفارش خانواده به نماز و صبر و تحمل در این زمینه، باعث جلب روزی خداوند در این دنیا و عاقبت نیکو در آخرت می‌شود؛ یعنی: خوشبختی و سعادت خانواده در دنیا و آخرت در سایه اقامه نماز و یکی از نشانه‌های افراد باتقوی بر پاداشتن نماز است. به این مضمون در حدیث علی بن ابراهیم از امام باقر^ع گذرا اشاره شده است (بحرانی، همان: ۳/ ۷۹۱).

۴-۴. امنیت اجتماعی

معنویت‌گرایی و گرایش به آموزه‌های اخلاقی و تربیتی یکی از سازوکارهای عملی و مؤثر در مهار بحران‌های اجتماعی است که نقش اساسی در انتخاب رهیافت مناسب، جهت‌مدیریت کلان جوامع اسلامی برای تولید و ارتقای سطح امنیت اجتماعی را به خود اختصاص می‌دهد. در این زمینه، یکی از ابزارهای کاربردی، تشویق و ایجاد انگیزه در تمایل هرچه بیشتر به سوی نماز است.

۱-۴-۴. اصلاح اجتماعی در پرتو اقامه نماز

وَالَّذِينَ يَمَسُّونَ بِالْكِتَابِ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ إِنَّا لَا نُضِيعُ أَجْرَ الْمُصْلِحِينَ (اعراف: ۱۷۰؛ فیض کاشانی، الاصفی فی تفسیر القرآن ۱۴۱۸: ۱/ ۴۱۱)؛ آنها که به کتاب (خدا) تمسک می‌جویند و نماز را بر پا دارند (پاداش بزرگی خواهند داشت زیرا) ما پاداش مصلحان را ضایع نخواهیم کرد.

اصلاح اجتماعی یکی از عواملی است که باعث امنیت اجتماعی می‌شود که این امر، نقش اساسی و انکارناپذیر در گسترش امنیت دارد؛ زیرا مسئله اصلاح، جایگاه محوری را در این زمینه، داراست. مصلحین در این آیه شریفه، دارای دو نشانه هستند: تمسک به قرآن؛ اقامه نماز؛ پس در سایه عمل به آموزه‌های قرآن مجید و برپاداشتن نماز بهترین گونه امنیت اجتماعی شکل می‌گیرد.

۲-۴-۴. امنیت اجتماعی شهروندان

وَأَوْحَيْنَا إِلَىٰ مُوسَىٰ وَأَخِيهِ أَنْ تَبَوَّءَ لِقَوْمِكَ مِمَّا بَمِصْرَ بَيْتًا وَاجْعَلُوا بُيُوتَكُمْ قِبْلَةً وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ (یونس: ۸۷)؛ و ما به موسی و برادرش وحی فرمودیم برای قوم خویش در مصر خانه‌هایی فراهم کنید و خانه‌هایتان را عبادتگاه قرار دهید و نماز را اقامه کنید و مؤمنان را بشارت دهید.

در این آیه شریفه، صیغه جمع برای خانه‌سازی قوم بنی‌اسرائیل به کار رفته است و خانه‌ها باید به گونه‌ای ساخته شود که محل عبادت باشد. همین محتوی در حدیث امام کاظم^ع بیان شده است (بحرانی، همان: ۳/ ۴۴) و با توجه به اینکه عبادت و ذکر خداوند متعال موجب آرامش و اطمینان دل‌ها می‌شود؛ لذا عبادت دسته‌جمعی در منازل بدین ترتیب، تولید امنیت اجتماعی می‌کند و این امنیت اجتماعی با بشارت به مؤمنین تثبیت می‌شود.

۳-۴-۴. امنیت ملت و جامعه اسلامی

وَجَاهِدُوا فِي اللَّهِ حَقَّ جِهَادِهِ هُوَ اجْتَبَاكُمْ وَمَا جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِي الدِّينِ مِنْ حَرَجٍ مَلَأَ آبِيكُمْ إِبرَاهِيمَ هُوَ سَمَّاكُمْ الْمُسْلِمِينَ مِنْ قَبْلُ وَفِي هَذَا لِيَكُونَ الرَّسُولُ شَهِيداً عَلَيْكُمْ وَتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ فَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَاعْتَصِمُوا بِاللَّهِ هُوَ مَوْلَاكُمْ فَنِعْمَ الْمَوْلَىٰ وَنِعْمَ النَّصِيرُ (حج: ۷۸).

این آیه چند عامل برای تأمین امنیت ملت و جامعه اسلامی را برشمرده شده است: جهاد در راه خدا (جهاد حقیقی)؛ عدم سخت‌گیری در دین؛ گواه بودن پیامبر بر اعمال مسلمین؛ اقامه صلاة؛ پرداخت زکات و اعتصام و توسل به خداوند متعال (عاملی، تفسیر عاملی ۱۳۶۰: ۶/ ۲۳۹). اقامه نماز و پرداخت زکات باعث استمرار و پیوستگی این اتحاد می‌شود و یکی از ارکان مهم در امنیت جامعه دینی، اتحاد و توجه به یک مبدأ فیض است.

۴-۴-۴. امنیت اجتماعی حاصل از عدم ارتکاب فحشا و منکر

اتْلُ مَا أُوحِيَ إِلَيْكَ مِنَ الْكِتَابِ وَأَقِمِ الصَّلَاةَ إِنَّ الصَّلَاةَ تَنْهَىٰ عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَلَذِكْرُ اللَّهِ أَكْبَرُ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا تَصْنَعُونَ (عنکبوت: ۴۵)؛ آنچه که به سوی تو از قرآن وحی شده تلاوت کن و نماز را بر پا دار همانا نماز از گناه و زشتی‌ها باز می‌دارد و یاد خدا بزرگ‌تر است و خدا آنچه را انجام می‌دهید می‌داند.

این آیه شریفه در امنیت فردی هم می‌تواند طرح شود؛ ولی بیشتر ناظر به امنیت اجتماعی است؛ لذا در این بخش آورده شده است. یکی از عوامل مهم و اساسی در عدم ارتکاب فحشا و منکرها، اقامه نماز است (طیب، اطیب البیان

فی تفسیر القرآن ۱۳۷۸: ۱۰ / ۳۳۰؛ فیض کاشانی، الاصفی فی تفسیر القرآن: ۲ / ۹۴۷؛ یعنی: نماز این ظرفیت و خاصیت را دارد که نهی از فحشا و منکر کند و وقتی در جامعه‌ای، فحشا و منکرات نباشد، اجتماعی با امنیت و ثبات خواهد بود.

۴-۵. امنیت فردی

اولین بازتاب‌ها از آثار اقامه نماز که در ابتدا نمود و بروز پیدا می‌کند، در افراد متجلی می‌شود. در واقع اصلاح و تحول افراد اجتماع و دگرگونی روحی ایشان شکل می‌گیرد و جامعه سروسامان می‌یابد.

۴-۵-۱. امنیت روحی و روانی نیکوکاران

وَ أَقِمِ الصَّلَاةَ طَرْفِي النَّهَارِ وَ زُلْفَا مِنَ اللَّيْلِ إِنَّ الْحَسَنَاتِ يُذْهِبْنَ السَّيِّئَاتِ ذَلِكَ ذِكْرِي لِلذَّاكِرِينَ (هود: ۱۱۴)؛ در دو طرف روز و اوایل شب، نماز را بر پا دار، چون نیکی‌ها، گناهان را از بین می‌برد، این تذکری است برای کسانی که اهل یادآوری هستند.

خداوند امر به اقامه صلاه، در سه نوبت می‌کند؛ سپس در ادامه می‌فرماید: نیکی‌ها (از جمله نماز) گناهان را از بین می‌برد و پاک شدن گناهان، باعث آرامش و آسایش روحی محسنین می‌شود. این معنی به طور اجمالی در حدیث امام صادق^ع ذکر شده است (طباطبایی، همان: ۱۱ / ۴۲)؛ چنان‌که در آیه بعدی خداوند محسنین را توصیه به صبر می‌کند و اینکه پاداش نیکی‌کنندگان، ضایع نمی‌شود: «و اصبر فان الله لا يضيع اجر المحسنين» (هود: ۱۱۵). اقامه نماز از بین رفتن گناهان به سبب نیکی‌ها و وعده ضایع نشدن اجر نیکوکاران، عواملی هستند که امنیت روحی را تأمین می‌کنند.

۴-۵-۲. امنیت مسافر

وَ إِذَا ضَرَبْتُمْ فِي الْأَرْضِ فَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَقْصُرُوا مِنَ الصَّلَاةِ إِنْ خِفْتُمْ أَنْ يَفْتِنَكُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنَّ الْكَافِرِينَ كَانُوا لَكُمْ عَدُوًّا مُّبِينًا (نساء: ۱۰۱)؛ هنگامی که سفر می‌کنید، گناهی بر شما نیست اگر نماز را کوتاه کنید (شکسته بخوانید) اگر از فتنه کافران بترسید، زیرا کافران برای شما دشمن آشکاری هستند.

شکسته خواندن نماز در مسافرت، نوعی ارفاق خداوند برای مسلمین، محسوب می‌شود و یکی از پیامدها و آثار این ارفاق، آرامش روانی مسافر است.

۴-۵-۳. امنیت توبه‌کنندگان

فَإِنْ تَابُوا وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَ آتَوْا الزَّكَاةَ فَإِخْوَانُكُمْ فِي الدِّينِ وَ نَفُصَلُ الْأَيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ (توبه: ۱۱)؛ (ولی مشرکین) اگر توبه کنند، نماز را برپا دارند و زکات را بپردازند، برادر دینی شما هستند و ما آیات خود را برای گروهی که می‌دانند، شرح می‌دهیم.

اگر مشرکین توبه کنند، در دو صورت برادران دینی شما هستند: اقامه صلاه و پرداخت زکات (حسینی شیرازی، تبیین القرآن ۱۴۲۳: ۲۰۰) کفار وقتی امنیت روانی دارند که توبه کنند و نماز را برپا دارند و زکات بپردازند. لازمه برادر دینی بودن، مصون بودن از تعرض به جان و مال، برخوردار شدن از حقوق شهروندی و محافظت در سایه اسلام است که همه این گزینه‌ها، به توبه‌کنندگان امنیت روحی را می‌دهد.

۴-۵-۴. امنیت روحی اهل ایمان

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَ عَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَ أَقَامُوا الصَّلَاةَ وَ آتَوْا الزَّكَاةَ لَهُمْ أَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَ لَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَ لَا هُمْ يَحْزَنُونَ (بقره: ۲۷۷)؛ به راستی اهل ایمان و کسانی که اعمال صالح انجام دادند و نماز را برپا داشتند و زکات را پرداختند، اجرشان نزد پروردگارشان است و نه ترسی بر آنهاست و نه غمگین می‌شوند.

مؤمنین در سایه اعمال صالح، برپا داشتن نماز، پرداخت زکات و پاداش الهی در امنیت کامل روحی و روانی به سر می‌برند (حسینی همدانی، انوار درخشان ۱۴۰۴: ۲/ ۳۶۴؛ طیب، همان: ۳/ ۶۸)؛ به گونه‌ای که نه اسیر حزن و غم و اندوه درونی (راغب اصفهانی، همان: ۲۳۱) و نه گرفتار خوف و ترس و وحشت بیرونی (راغب اصفهانی، همان: ۳۰۳) می‌شوند؛ پس ایمان و عمل صالح، امنیت و آرامش ایجاد می‌کند.

۴-۶. امنیت سیاسی

إِنَّمَا وَلِيُّكُمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَالَّذِينَ آمَنُوا الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَهُمْ رَاكِعُونَ (مائده: ۵۵)؛ سرپرست و ولی شما تنها خداست و پیامبر او و آنها که ایمان آورده‌اند، همان‌ها که نماز برپا می‌دارند و در حال رکوع، زکات می‌دهند.

آیه شریفه در مقام بیان چند نکته است: برای ولایت و حاکمیت بر مؤمنین، مصداق مشخص می‌کند که خداوند، پیامبر و مؤمنین هستند؛ سپس ویژگی‌های والی و حاکم جامعه اسلامی را بیان می‌کند؛ لذا هر کسی حق تصدی مقام ولایت و خلافت را ندارد. کسی باید شئون امت و سیاست ایشان را بر عهده بگیرد که از ناحیه الهی مشروعیت داشته باشد و اهل ایمان، اقامه نماز و پرداخت زکات باشد. روایتی قریب به این مضمون از امام هادی^ع نقل شده است (حسینی همدانی، همان: ۵/ ۵۷). در عصر حضور معصومین^ع، خود آن بزرگواران، و در زمان غیبت، ولایت فقیه جامع شرایط عهده‌دار این منصب هستند؛ دیگر اینکه این ولایت و سیاست باید با معیارهای الهی صورت بگیرد و قسط و عدل برپا شود؛ چون: لازمه حکومت مؤمنان بر جامعه، اجرای فرامین شریعت و پایبندی به احکام و الزامات آن است.

۴-۷. امنیت حقوقی قضایی

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا شَهَادَةٌ بَيْنَكُمْ إِذَا حَضَرَ أَحَدُكُمْ الْمَوْتُ حِينَ الْوَصِيَّةِ اثْنَانِ ذَوَا عَدْلٍ مِنْكُمْ أَوْ آخَرَانِ مِنْ غَيْرِكُمْ إِنْ أَنْتُمْ ضَرَبْتُمْ فِي الْأَرْضِ فَأَصَابَتْكُمْ مُصِيبَةُ الْمَوْتِ تَحْسِبُونَهُمَا مِنْ بَعْدِ الصَّلَاةِ فَيَقْسِمَانِ بِاللَّهِ إِنْ اَرْتَبْتُمْ لَا نَشْتَرِي بِهِ ثَمَنًا وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبَىٰ وَلَا نَكْتُمُ شَهَادَةَ اللَّهِ إِنَّا إِذًا لَمِنَ الْأَثِمِينَ (مائده: ۱۰۶)؛ ای اهل ایمان! زمانی که مرگ یکی از شما فرا رسید، در موقع وصیت باید از میان شما، دو نفر عادل را به شهادت بطلبید، یا اگر مسافرت نمودید و مصیبت مرگ شما فرا رسد (و در آنجا مسلمانی نیافتید) دو نفر از غیر خودتان را به گواهی بطلبید و اگر به هنگام ادای شهادت، در صدق آنها شک کردید، آنها را بعد از نماز نگاه می‌دارید تا سوگند یاد کنند که: ما حاضر نیستیم حق را به چیزی بفروشیم، هرچند در مورد خویشاوندان ما باشد و شهادت الهی را کتمان نمی‌کنیم، که از گناهکاران خواهیم بود.

در اختلافات حقوقی و قضایی، جایگاه شهود بسیار مهم است. در این آیه شریفه، موضوع نماز به شهادت شاهدان مرتبط شده است و این، بیان واقعیتی زیبا را می‌نماید که نماز می‌تواند باعث امنیت روحی و روانی شهود شود. استنتاجی از شأن نزول آیه شریفه در ذیل حدیثی از رسول گرامی اسلام^ص است (ثقفی تهرانی، تفسیر روان جاوید ۱۳۹۸: ۲/ ۲۸۳) و در بیان حقیقت شهادت بر ارث، قصاص، طلاق و غیره مؤثر باشد؛ همچنین اقامه نماز می‌تواند تأثیر بسیار مثبتی بر قاضی داشته باشد تا برای احقاق حقوق بتواند با آسودگی خاطر به قضاوت و دادرسی بپردازد.

۴-۲. امنیت اخروی

یکی از پیامدهای مهم بعد امنیتی نماز در شخص نمازگزار، وضعیت او بعد از مرگ و حالات روحانی و ملکوتی است که با آنها در برزخ و قیامت مواجه می‌شود و حاکی از مقام رفیع صلاة در بین عبادات است؛ پس آثار اقامه نماز محدود به زندگی دنیا و عرصه‌های مادی آن نمی‌شود و حیات غیر مادی را هم در بر می‌گیرد.

۴-۲-۱. جایگاه نماز شب در این زمینه

وَمِنَ اللَّيْلِ فَتَهَجَّدْ بِهِ نَافِلَةً لَكَ عَسَىٰ أَنْ يَبْعَثَكَ رَبُّكَ مَقَامًا مَّحْمُودًا (اسراء: ۷۹)؛ و پاسی از شب را (از خواب بر خیز و) و قرآن (و نماز) بخوان. این یک وظیفه اضافی برای توست، امید است که پروردگارت تو را به مقامی درخور ستایش برساند.

مقام محمود در آخرت و امنیت در قیامت و دارا شدن منازل بلندمرتبه در بهشت، اختصاص به کسانی دارد که در دنیا اهل تهجد، سحرخیزی و نماز شب خواندن بوده و اهمیت آن را به طور کامل درک کرده و از این منبع فیض، بهره برده و غافل نبوده‌اند. این برداشتی از حدیث نبوی است (عروسی حویزی، همان: ۳/۲۰۷).

۴-۲-۲. امنیت اهل ایمان

قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ هُمْ فِي صَلَاتِهِمْ خَاشِعُونَ ... وَالَّذِينَ هُمْ عَلَىٰ صَلَوَاتِهِمْ يُحَافِظُونَ أُولَٰئِكَ هُمُ الْوَارِثُونَ الَّذِينَ يَرِثُونَ الْفِرْدَوْسَ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ (مؤمنون: ۱۱، ۱۰، ۹، ۲ و ۱)؛ به حقیقت اهل ایمان رستگار گردیدند، آنها که در نمازشان خشوع دارند ... و آنها که بر نمازهایشان محافظت می‌نمایند آنها وارثانند که بهشت برین را ارث می‌برند و جاودانه در آن خواهند ماند.

مؤمنینی که در نماز خشوع دارند ... و همچنین از نماز، مراقبت و محافظت می‌کنند، جایگاه بهشت برین در انتظارشان است و در آن همیشه و جاودانه هستند و چه سعادت و خوشبختی از این بهتر و چه عیشی از این گوارتر که در بهشت و رضوان الهی، ابدی به سر ببرند؟

۴-۲-۳. عاقبت زیبایی خردمندان

وَالَّذِينَ صَبَرُوا ابْتِغَاءَ وَجْهِ رَبِّهِمْ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوْا الزَّكَاةَ وَانْفَقُوا مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ سِرًّا وَعَلَانِيَةً وَيَدْرُونَ بِالْحَسَنَةِ السَّيِّئَةِ أُولَٰئِكَ لَهُمْ عُقْبَى الدَّارِ (رعد: ۲۲)؛ و (خردمندان) آنها که به خاطر ذات پروردگارشان شکیبایی می‌ورزند و نماز را برپا می‌دارند و از آنچه به ایشان روزی داده‌ایم در نهان و آشکار انفاق می‌نمایند و با نیکی‌ها، بدی‌ها را از میان می‌برند، پایان نیک سرای دیگر آنهاست.

خردمندان ویژگی‌های زیادی را داراست، از جمله مهم‌ترین آنها برپا داشتن نماز و انفاق است که باعث نجات ایشان می‌شود؛ زیرا اگر همه خصلت‌های نیک را داشته باشند؛ ولی اهل نماز و انفاق نباشند، سعادت نیکو را از دست داده‌اند؛ پس اقامه صلاة در بین این ویژگی‌ها، نقش محوری را به خود اختصاص داده است. این برداشتی اجمالی از حدیث امام باقر است (فیض کاشانی، تفسیر صافی: ۳/۶۷).

۴-۲-۴. سرانجام نیکوی رزمندگان

الَّذِينَ إِذَا مَكَتَاهُمْ فِي الْأَرْضِ أَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوْا الزَّكَاةَ وَأَمَرُوا بِالْمَعْرُوفِ وَنَهَوْا عَنِ الْمُنْكَرِ وَلِلَّهِ عَاقِبَةُ الْأُمُورِ (حج: ۴۱)؛ و (مجاهدین) کسانی هستند که هرگاه در زمین به آنها قدرت بخشیده‌ایم، نماز را برپا می‌دارند و زکات می‌دهند و امر به معروف و نهی از منکر می‌کنند و پایان همه کارها از خداست.

علت امنیت و عاقبت خوش رزمندگان برپا داشتن نماز است و تنها اهل رزم در میدان نبرد نیستند؛ در این صورت خداوند به بهترین صورت، عاقبت، ایشان را در بهشت جاویدان منزل می‌دهد (کاشانی، تفسیر منهج الصادقین فی الزام المخالفین ۱۳۳۶: ۱۶۰/۶).

۴-۲-۵. فرجام خوش اهل ایمان

إِنَّمَا يَعْمُرُ مَسَاجِدَ اللَّهِ مِنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَأَقَامَ الصَّلَاةَ وَآتَى الزَّكَاةَ وَلَمْ يَخْشَ إِلَّا اللَّهَ فَعَسَىٰ أُولَٰئِكَ أَنْ يَكُونُوا مِنَ الْمُهْتَدِينَ (توبه: ۱۸)؛ مساجد خدا را تنها کسی آباد می‌کند که ایمان به خدا و روز قیامت آورده، و نماز را

برپا دارد و زکات را بپردازد و جز از خدا نترسد، امید است چنین گروهی از هدایت‌یافتگان باشند.

هدایت‌یافتگان افرادی هستند که علاوه بر عمران و آبادی مساجد، ایمان به خدا و روز جزا دارند و نماز را به پا می‌دارند و زکات می‌دهند. این موضوع استنتاج از حدیثی است که از امام باقر و امام صادق^ع نقل شده است (بحرانی، همان: ۲/ ۷۴۷)؛ شایان توجه اینکه یکی از اسباب مهم هدایت یافت، اقامه نماز است. به‌راستی اقامه نماز، کلید ورود به بهشت است؛ البته صرف خواندن نماز منظور نیست؛ بلکه نماز واقعی (اقامه)، سعادت ابدی را تضمین می‌کند.

۵. پیامدهای امنیتی بی‌اعتنایی به نماز

در نگرشی جامع به ابعاد امنیتی نماز به دست می‌آید که سهل‌انگاری در اقامه نماز یا بی‌نمازی، بازتاب‌های منفی یا نامنی‌های زیادی را به دنبال خواهد داشت و تمام عرصه‌های زندگی را تحت‌الشعاع خود قرار می‌دهد. در ذیل به برخی موارد آن اشاره می‌شود.

۱-۵. نامنی دنیوی و اخروی

فَخَلَفَ مِنْ بَعْدِهِمْ خَلْفٌ أَضَاعُوا الصَّلَاةَ وَاتَّبَعُوا الشَّهَوَاتِ فَسُوفَ يَلْقَوْنَ غِيًّا (مریم: ۵۹)؛ اما پس از آنان (اهل ایمان) فرزندان ناشایسته‌ای روی کار آمدند که نماز را تباه کردند و از شهوات پیروی نمودند و به زودی گمراهی خود را خواهند دید.

وَ مَنْ أَعْرَضَ عَنْ ذِكْرِي فَإِنَّ لَهُ مَعِيشَةً ضَنْكًا وَ نَحْشُرُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَعْمَى (طه: ۱۲۴)؛ و هر کس از یاد من رویگردان شود، زندگی (سخت و) تنگی خواهد داشت و روز قیامت او را نابینا محسوس می‌کنیم.

پیروی از شهوات و امیال (غوطه‌ور شدن در شهوت جنسی، مال‌پرستی، دنیاطلبی و شیفته مقام شدن) از آثار و نتایج ضایع کردن نماز و روی‌گردانی از نماز است. در دنیا بی‌توجهی به این عبادت عظیم، موجب می‌شود تا شخص، لذت و شیرینی عبادت و بندگی را درک نکند و در آخرت از خشنودی پروردگار و قرار گرفتن در بهشت نیکو بی‌بهره باشد و سرانجام تباه کردن نماز و شهوت‌پرستی، گمراهی و به گونه‌ای نامناسب در صحرای محشر قدم گزاردن است. این، برآوردی از حدیث پیامبر اسلام^ص است (فیض کاشانی، الاصفی فی تفسیر القرآن: ۲/ ۷۴۴).

۲-۵. نامنی منافقان

إِنَّ الْمُنَافِقِينَ يُخَادِعُونَ اللَّهَ وَ هُوَ خَادِعُهُمْ وَ إِذَا قَامُوا إِلَى الصَّلَاةِ قَامُوا كُسَالَى يُرَاؤْنَ النَّاسَ وَ لَا يَذْكُرُونَ اللَّهَ إِلَّا قَلِيلًا (نساء: ۱۴۲)؛ منافقین می‌خواهند خدا را فریب دهند، در حالی که او آنها را فریب می‌دهد. و هنگامی که به نماز برمی‌خیزند، با کسالت برمی‌خیزند و در برابر مردم ریا می‌کنند. و خدا را جز اندکی، یاد نمی‌نمایند.

نداشتن توجه کافی به جایگاه نماز یکی از اصول مهمی است که باعث ناامنی ایشان می‌شود. منافقین در قالب ریاکاری، نشاط نداشتن هنگام برپاداشتن نماز و کمتر به یاد خدا بودن به نماز بی‌توجهی می‌کنند. این ناامنی منافقین در دنیا و آخرت منوط به اعمال خودشان است؛ زیرا که عبادت و بندگی خدا را به راستی انجام نمی‌دهند و لازمه این‌گونه رفتارها نیز برای ایشان، ناامنی است. برداشت اجمالی از حدیث امام صادق و امام باقر^ع (داورپناه، انوار العرفان فی تفسیر القرآن ۱۳۷۵: ۹/ ۳۵۱)؛ حدیث امام کاظم^ع (بحرانی، همان: ۲/ ۱۹۲) است.

۳-۵. مبارزه تبلیغاتی کفار در جهت ایجاد ناامنی روانی نمازگزاران

وَ إِذَا نَادَيْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ اتَّخَذُوهَا هُزُوءًا وَ لَعِبًا ذَلِكَ بَأْسُهُمْ قَوْمٌ لَا يَعْقِلُونَ (مائده: ۵۸)؛ آنها هنگامی که (اذان می‌گویند، و مردم را) به نماز فرا می‌خوانید، آن را به مسخره و بازی می‌گیرند، این به خاطر آن است که آنها جمعی نابخردند.

هجوم و تاخت و تاز به مقدسات و هنجارهای مسلمانان یکی از راه‌هایی است که دشمنان اسلام برای پیشبرد اهداف خود به کار می‌گیرند که از اعتبار بسیار زیادی برخوردار است تا از این طریق، مسلمین را دچار بحران و سردرگمی کنند و یکی از موارد روشن این تاکتیک به بازی گرفتن نماز و تمسخر نمازگزاران است؛ غافل از اینکه، این روش بسیار جاهلانه و دور از منطق است و مسلمانان را به ارزش‌های خودشان، استوارتر می‌گرداند (طیب، همان: ۴/ ۴۰۸).

۴-۵. نقش شیطان در ایجاد ناامنی اجتماعی

إِنَّمَا يُرِيدُ الشَّيْطَانُ أَنْ يُوقِعَ بَيْنَكُمْ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ فِي الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ وَيَصُدَّكُمْ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ وَعَنِ الصَّلَاةِ فَهَلْ أَنْتُمْ مُنْتَهُونَ (مائده: ۹۱)؛ شیطان می‌خواهد، به وسیله شراب و قمار، در میان شما عداوت و کینه ایجاد کند. و شما را از یاد خدا و نماز باز دارد. آیا (با این همه زیان و فساد و با این نهی اکید) خودداری خواهید کرد؟ پس شیطان با اسباب مختلف، انسان‌ها و مؤمنین را به نماز، بی‌توجه و بی‌رغبت می‌کند و در این میان یکی از ابزارهای او برای رسیدن به هدفش، شراب و قمار است؛ لذا در صورت بی‌اعتنایی به نماز، شیطان در انسان راه می‌یابد و آشکارا ایجاد ناامنی روانی می‌کند؛ علاوه بر اینکه این گناهان در اجتماع مشکلات دیگری را هم ایجاد و زندگی افراد را از حالت طبیعی خارج می‌کنند.

۵-۵. مشرکین و ناامنی راه‌ها

فَإِذَا أَنْسَلَخَ الْأَشْهُرَ الْحُرْمَ فَاقْتُلُوا الْمُشْرِكِينَ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ وَخَذُوهُمْ وَاحْصُرُوهُمْ وَاقْعُدُوا لَهُمْ كُلَّ مَرْصَدٍ فَإِنْ تَابُوا وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ فَخَلُّوا سَبِيلَهُمْ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ (توبه: ۵)؛ (اما) وقتی ماه‌های حرام پایان گرفت، مشرکان را هر جا یافتید به قتل برسانید، و آنها را اسیر سازید و محاصره کنید و در هر کمینگاه، بر سر راه آنها بنشینید. هرگاه توبه کنند و نماز را برپا دارند و زکات را بپردازند، آنها را رها سازید، زیرا خداوند آمرزنده و مهربان است. یکی از علل برخورد شدید با کفار، اهل نماز نبودن ایشان است؛ به همین جهت تا وقتی که اسلام نیآورده‌اند، راه‌های رفت‌وآمد ایشان، نباید امنیت داشته باشد. خود نماز نخواندن به معنای ناامنی در ابعاد مختلف است؛ لذا در صورتی که توبه و اقامه نماز، این محدودیت برداشته می‌شود.

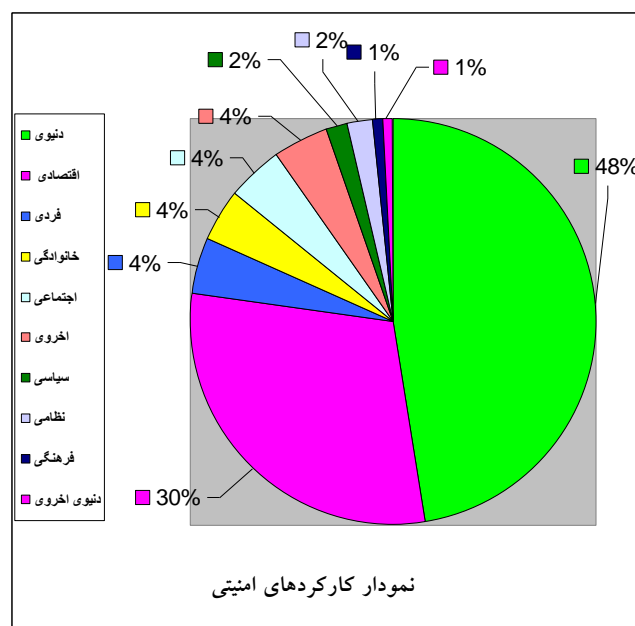
۶-۵. ناامنی اخروی

مَا سَلَكَكُمْ فِي سَقَرٍ قَالُوا لَمْ نَكُ مِنَ الْمُصَلِّينَ (مدثر: ۴۲ و ۴۳)؛ چه چیز شما را به دوزخ وارد ساخت؟ می‌گویند ما از نمازگزاران نبودیم. فَوَيْلٌ لِلْمُصَلِّينَ الَّذِينَ هُمْ عَنْ صَلَاتِهِمْ سَاهُونَ (ماعون: ۴ و ۵)؛ پس، وای بر نمازگزارانی که در نماز خود، سهل‌انگاری می‌کنند.

ترک کردن نماز یا اهمیت قایل نشدن برای این عبادت زیبا، باعث فرجام بد در قیامت می‌شود و آن چیزی نیست؛ مگر ورود به دوزخ، دوری از رضوان، رحمت الهی و سرافکندگی بین انسان‌های دیگر در عرصه محشر (طیب، همان: ۱۳: ۲۸۵).

نتیجه

واژه «صلاة» در قرآن ۸۳ مرتبه، لفظ «اقامه» برای نماز ۴۷ مورد و اقامه نماز به همراه پرداخت زکات ۳۴ مرتبه به کار رفته است. با توجه به گفتمان ایجابی با رویکرد اسلامی از امنیت، کارکردهای امنیتی نماز اعم از ایجابی و سلبی در قرآن را می‌توان در سه دسته جای داد: امنیت ذهنی: مانند امنیت روحی اهل ایمان و ناامنی روانی منافقین؛ امنیت عینی: مانند امنیت نظامی و اقتصادی و ناامنی راه‌ها و امنیت فرا ذهنی: مانند امنیت اخروی؛ اما در بین کارکردهای امنیتی نماز در قرآن مجید به کارکردهای ایجابی با توجه به بسامد آیات مربوط به آن بیشتر توجه شده که در ضمن نموداری در ذیل بر معیار میزان بسامدی آیات دالّ بر آثار یاد شده می‌آید.

راهنمای نمودار: ستون سمت چپ از بالا به پایین و نمودار در جهت عقربه‌های ساعت است.

- آیت‌اللهی، مهدی، کشف الآیات الفبایی، تهران، جهان‌آرا، ۱۳۸۵.
- آقابخشی، علی و افشاری‌راد، مینو، فرهنگ علوم سیاسی، تهران، چاپار، ۱۳۸۳.
- ابن منظور، محمد بن مکرم، لسان العرب، بیروت، مؤسسه اعلمی للمطبوعات، ۱۴۲۶ق.
- ازهری، محمد بن احمد، معجم تهذیب اللغة، بیروت، دار المعرفه، ۱۴۲۲ق.
- اسعدی، حسن، خانواده و حقوق آن، مشهد، به‌نشر، ۱۳۸۷.
- بحرانی، سید هاشم، البرهان فی تفسیر القرآن، تهران و بیروت، بنیاد بعثت و اعلمی للمطبوعات، ۱۴۱۶ق.
- پوراحمدی، حسین و همکاران، اسلام و روابط بین‌الملل، تهران، دانشگاه امام صادق، ۱۳۸۹.
- تمیمی آمدی، عبدالواحد بن محمد، غرر الحکم و درر الکلم، تصحیح: مهدی رجائی، قم، دارالکتاب الاسلامی، چاپ دوم، ۱۴۱۰ق.
- تقفی تهرانی، محمد، تفسیر روان جاوید، تهران، برهان، چاپ سوم، ۱۳۹۸ق.
- جهان‌بزرگی، احمد، امنیت در نظام سیاسی اسلام، تهران، پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، ۱۳۸۸ق.
- حسینی استرآبادی، سید شرف‌الدین علی، تأویل الآیات الظاهره، قم، دفتر انتشارات اسلامی جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، ۱۴۰۹ق.
- حسینی شیرازی، محمد، تبیین القرآن، بیروت، دارالعلوم، چاپ دوم، ۱۴۲۳ق.
- حسینی همدانی، محمدحسین، انوار درخشان، تهران، کتابفروشی لطفی، ۱۴۰۴ق.
- خانی، رضا و ریاضی، حشمت الله، ترجمه بیان السعاده فی مقامات العباده، تهران، دانشگاه پیام نور، ۱۳۷۲.
- داورپناه، ابوالفضل، انوار العرفان فی تفسیر القرآن، تهران، صدر، ۱۳۷۵.
- دهقان، اکبر، هزار و یک نکته از قرآن کریم، تهران، مرکز فرهنگی درس‌هایی از قرآن، چاپ سوم، ۱۳۸۲.
- رازینی، علی، پژوهشی پیرامون مفردات قرآن، تهران، سهروردی، چاپ دوم، ۱۳۸۶.
- راشدی، حسن، نمازشناسی، تهران، ستاد اقامه نماز، چاپ هفتم، ۱۳۸۰.
- راغب اصفهانی، مفردات الفاظ القرآن، قم، ذوی‌القربی، چاپ پنجم، ۱۴۲۶ق.
- رشیدرضا، محمد، المنار، بیروت، دار الفکر، بی‌تا.
- سهراب‌زاده، مهران، فرهنگ‌نامه آسیب‌های اجتماعی، تهران، جامعه‌شناسان، ۱۳۸۹.
- شریف کاشانی، فتح‌الله، زبده التفاسیر، قم، مؤسسه معارف اسلامی، ۱۴۲۳ق.
- شریف لاهیجی، محمد بن علی، تفسیر شریف لاهیجی، تهران، داد، ۱۳۷۳.
- طباطبایی، سید محمدحسین، المیزان فی تفسیر القرآن، قم، دفتر انتشارات اسلامی جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، چاپ پنجم، ۱۴۱۷ق.
- طیب، سید عبدالحسین، اطیب البیان فی تفسیر القرآن، تهران، اسلام، چاپ دوم، ۱۳۷۸.
- عاملی، ابراهیم، تفسیر عاملی، تهران، صدوق، ۱۳۶۰.
- عبدالله‌خانی، علی، نظریه‌های امنیت، تهران، مؤسسه فرهنگی مطالعات و تحقیقات بین‌المللی ابرار معاصر، ۱۳۸۹.
- عروسی حویزی، تفسیر نور الثقلین، قم، اسماعیلیان، چاپ چهارم، ۱۴۱۵ق.
- عروسی حویزی، علی بن جمعه، تفسیر نور الثقلین، تحقیق: علی عاشور، بیروت، مؤسسه التاریخ العربی، ۱۴۲۲ق.

- عمید، حسن، فرهنگ فارسی، تهران، امیرکبیر، چاپ دهم، ۱۳۸۴.
- فیروزآبادی، محمد بن یعقوب، معجم القاموس المحيط، بیروت، دارالمعرفه، چاپ سوم، ۱۴۲۹ق.
- فیض کاشانی، محمد محسن، تفسیر الصافی، الصدر، چاپ دوم، تهران ۱۴۱۵ق.
- فیض کاشانی، ملامحسن، الاصفی فی تفسیر القرآن، قم، مرکز انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی، ۱۴۱۸ق.
- قانع، احمد علی و آقا مهدوی، اصغر، گفتارهایی در فقه سیاسی، تهران، دانشگاه امام صادق، ۱۳۹۰.
- قرائتی، محسن، تفسیر نور، قم، در راه حق، چاپ دوم، ۱۳۷۶.
- قرشی، علی اکبر، قاموس قرآن، تهران، دارالکتب الاسلامیه، چاپ چهارم، ۱۳۶۴.
- کاشانی، ملا فتح الله، تفسیر منهج الصادقین فی الزام المخالفین، تهران، کتابفروشی محمدحسن علمی، تهران ۱۳۳۶.
- لطفی، اسدالله، حقوق خانواده، تهران، خرسندی، ۱۳۸۸.
- مدرسی، محمد تقی، تفسیر هدایت، ترجمه احمد آرام، مشهد، آستان قدس رضوی، ۱۳۷۸.
- مرادیان، محسن، تهدید و امنیت، تهران، مرکز آموزشی و پژوهشی شهید سپهد صیاد شیرازی، ۱۳۸۸.
- مصطفوی، حسن، التحقیق فی کلمات القرآن الکریم، تهران، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، ۱۴۱۷.
- معین، محمد، فرهنگ فارسی، تهران، امیرکبیر، چاپ نهم، ۱۳۷۵.
- مکارم شیرازی، ناصر، تفسیر نمونه، تهران، دارالکتب الاسلامیه، چاپ بیست و چهارم، ۱۳۶۸.
- مکارم شیرازی، ناصر، یکصد و هشتاد پرسش و پاسخ، تهران، دارالکتب الاسلامیه، چاپ دوم، ۱۳۸۳.
- نویدنیان، منیژه، امنیت اجتماعی، تهران، پژوهشکده مطالعات راهبردی، ۱۳۸۸.
- هاشمی رفسنجانی و همکاران، تفسیر راهنما، قم، دفتر تبلیغات اسلامی، چاپ دوم، ۱۳۷۹.
- یوسفی، احمد علی، نظام اقتصادی علوی، تهران، پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، چاپ دوم، ۱۳۸۶.

Security Functions of Prayer as Inferred from the Quran and Narrations

Abstract

Security is a pervasive phenomenon that includes both individual and social domains. The factors responsible for providing security and peace are varied. Prayer is one of the important religious obligations that play a part in this regard. The focal issue or question around which our discussion takes place in this research is: What is the Quranic viewpoint about the functions of prayer in providing peace and tranquility? In this study which relies on data collected from books as well as on verses and traditions pertaining to the effects and consequences of prayer, three main features which signify the security role of prayer have been demonstrated and substantiated i.e. forbidding evil, reviving the spirit of worship and giving peace of mind. Based on a theoretical framework of this research which is a positive Islamic approach to security, the concept of security has been taken into consideration in the individual and social spheres. The functions of prayer have also been studied with the same approach in respect of the affairs of this world and the hereafter. Considering the two different perspectives of the Quran about the functions of prayer, two functions, one being positive and another negative, have been proved. In some verses, the effects emanating from one's paying attention and attaching importance to prayer (positive functions) have been explained whereas in some other verses, the consequences of negligence or abandoning prayers (the negative consequences of heedlessness to prayer) have been elaborated.

Keywords: security, peace, prayer, Quran, positive security, physical security, social security.

---

* Date of submission: ٢/٩/٢٠١٤ Date of acceptance: ١١/١٠/٢٠١٤.

** PhD Student, Higher Jurisprudence Studies Complex alielmy@yahoo.com

*** Faculty member, Imam Khomeini Research and Education Institute.